

VI. Nauka religii w szkołach.

Nr 44

INSTRUKCJA MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

z dnia 3 sierpnia 1990 r.

dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91.

[niepublikowana]

W dniu 27 czerwca 1990 roku Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski stanęła na stanowisku że:

“...katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania. Z tego powodu uznano za niezbędne, by państwowe placówki oświatowe zapewniły możliwość pobierania nauki religii przez wszystkich uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie” (komunikat PAP z dnia 28 czerwca br.)

W ten sposób bardziej wyraźnie zostało potwierdzone prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi zapisane w Ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r. (art. 2 p.4).¹ Stanowisko to potwierdza także pomocniczy charakter zadań Państwa i szkolnictwa państwowego w stosunku do wychowawczej funkcji rodziców. Przestrzeganie powyższych zasad powinno stanowić istotną cechę polskiego systemu oświatowego. Jednakże przygotowanie i uchwalenie odpowiadającej tym zasadom nowej ustawy o systemie edukacji narodowej wymaga dłuższych prac przygotowawczych i zanim to nastąpi trzeba sięgnąć po rozwiązania doraźne.

Komisja Wspólna uzasadniając swoje stanowisko stwierdziła, że nauka religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowawczym, co oznacza, że otwarcie się na religię oraz na chrześcijańskie wartości etyczne będzie istotnym wzbogaceniem tego procesu i przyczyni się do ukształtowania właściwych postaw młodego pokolenia Polaków. W związku z tym uznaje się, że plan wychowawczy szkoły będzie akceptował podstawowe wartości etyki chrześcijańskiej. Może się to dokonać jedynie w atmosferze tolerancji wykluczającej wszelkie przejawy dyskryminacji religijnej w duchu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.² Dlatego zarówno uczniów uczęszczających na katechizację, jak i tych, którzy z niej nie korzystają, nie może spotkać z tego powodu jakakolwiek przykrość ze strony pracowników szkoły. Należy także usilnie dążyć do ukształtowania atmosfery tolerancji wśród uczniów i rodziców.

1. W oparciu o uzgodnienia Komisji Wspólnej we wszystkich państwowych przedszkolach, szkołach podstawowych i ponadpodstawowych nie wyłączając szkół specjalnych, szpitalnych etc. odbywać się będą lekcje religii dla tych uczniów, których rodzice sobie tego życzą. Rodzice zapisując dziecko do szkoły złożą na ten temat oświadczenie - w przypadku młodzieży ze szkół ponadpodstawowych deklarację wyrażającą wolę korzy-

stania z nauki religii, mogą składać rodzice lub uczniowie.³ Oświadczenie to nie musi być ponawiane i może być zmienione. Upoważnia się dyrektorów szkół, aby znając swoje środowisko, wybrali najprostszą formę wyrażania w sposób wolny decyzji rodziców, dotyczącej uczęszczania lub nieuczęszczania ich dzieci na lekcje religii.

2. Uczniowie, których rodzice nie życzą sobie ich religijnego wychowania nie mają obowiązku uczęszczania na lekcje religii w szkole. Dla nich w miarę możliwości szkoła powinna zorganizować lekcje, których celem byłoby poznanie zasad etycznych lub inne zajęcia, a w każdym przypadku zapewnić odpowiednią opiekę i bezpieczeństwo.

3. Nauczycielem religii katolickiej - katechetą szkolnym może zostać wyłącznie osoba, która otrzymała skierowanie do określonej szkoły od biskupa diecezji, na terenie której znajduje się szkoła. Skierowanie to może zostać cofnięte i wtedy katecheta traci prawo do nauczania religii w danej szkole.

4. Osoby świeckie i zakonne zatrudnione na podstawie skierowania biskupa diecezjalnego mogą być przyjęte do pracy jako nauczyciele mimo braku pełnych kwalifikacji. Sposób wynagradzania nauczycieli religii jest taki sam jak wszystkich innych nauczycieli, z tym, że do stażu pracy zalicza się lata przepracowane w katechizacji parafialnej. Szczegółowe zasady postępowania w tych sprawach zostaną określone odrębnie. Nauczyciele religii zatrudnieni w szkołach uzyskują prawa przysługujące nauczycielom z wyjątkiem tych, które naruszałoby postanowienia zawarte w niniejszej instrukcji. Wobec nauczycieli religii nie będzie także stosowany zawarty w karcie nauczyciela przepis, który mówi, że z nauczycielem stosunek pracy rozwiązuje się z końcem roku szkolnego, w którym nauczyciel osiągnął wiek emerytalny (KN art. 23 p.4).

5. W roku szkolnym 1990/91 oprócz osób zatrudnionych w szkole katechizację szkolną prowadzić będą także skierowani przez biskupa diecezjalnego księża, którzy nie będą pobierać z tego tytułu wynagrodzenia, nie uzyskują także świadczeń przysługujących pracownikom szkoły. Stan ten uważa się za rozwiązanie tymczasowe podyktowane sytuacją ekonomiczną Państwa.⁴

6. Wszystkie osoby uczące religii wchodzi w skład rad pedagogicznych, nie przyjmują jednak obowiązków wychowawcy klasy. Są one odpowiedzialne za wychowanie religijne wszystkich uczniów korzystających z katechezy. Nauczyciele religii nie mogą prowadzić żadnej działalności politycznej na terenie szkoły, natomiast dla osiągnięcia celów wychowawczych mają prawo zakładać i prowadzić na terenie szkoły organizacje o charakterze społeczno-religijnym. (Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła z dnia 17 maja 1989 r. art. 33-37).⁵ Z tego tytułu nie przysługuje im jednak prawo do dodatkowego wynagrodzenia. Nauczyciele religii tak samo jak pozostali nauczyciele mają obowiązek wypełniania dziennika szkolnego, mają także prawo do korzystania z posiadanych przez szkołę pomocy dydaktycznych. Nauczyciele religii mają również prawo do organizowania zebrań z rodzicami uczniów, wcześniej ustalając z dyrekcją szkoły termin i miejsce planowanego spotkania.

7. Jako zasadę przyjmuje się, że nauka religii we wszystkich typach szkół oraz w przedszkolach odbywać się ma w wymiarze 2 godzin lekcyjnych tygodniowo. Ze względu na brak dostatecznej ilości kadry nauczającej w roku szkolnym 1990/91 ilość lekcji religii może być zmniejszona. Lekcje religii umieszczone są w planie zajęć szkoły.

8. Nauczanie religii katolickiej odbywać się będzie w oparciu o programy zatwierdzone przez władze kościelne. Programy te zostaną przedstawione władzom oświatowym do

wiadomości. W roku 1990/91 obowiązywać będą programy stosowane dotychczas w katechizacji parafialnej. Tę samą zasadę stosuje się wobec podręczników i pomocy dydaktycznych do nauczania religii katolickiej.

9. Nie przesądzając dalszych rozwiązań, w roku szkolnym 1990/91 uczniowie korzystający z nauki religii katolickiej otrzymają w szkole oddzielne świadectwo ukończenia odpowiedniego etapu kształcenia religijnego. Ocena z religii nie będzie mieć wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy. Ocena z religii dotyczyć będzie wyłącznie posiadanych wiadomości i aktywności ucznia w czasie lekcji.

10. Uczniowie uczęszczający na naukę religii katolickiej uzyskują trzy dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. O terminie rekolekcji katecheta jest zobowiązany zawiadomić dyrekcję szkoły co najmniej dwa miesiące wcześniej.

11. W klasach, w których większość dzieci uczestniczy w lekcjach religii katolickiej może wisieć krzyż, można także wprowadzić modlitwę przed i po zajęciach szkolnych. Wymaga to jednak zwrócenia szczególnej uwagi na odczucia osób innych wyznań oraz niewierzących. Gdyby modlitwa w klasie miała stać się przyczyną konfliktu raczej należy z niej zrezygnować.

12. Do wizytowania lekcji religii katolickiej upoważniony jest biskup diecezjalny, wyznaczeni przez niego wizytatorzy, których nazwiska zostaną podane władzom szkolnym oraz proboszcz parafii, na terenie której znajduje się szkoła. Ze strony władz oświatowych lekcje religii mogą być wizytowane przez dyrektora szkoły oraz upoważnionych pracowników nadzoru pedagogicznego, od strony metodycznej i zgodności z programem nauczania. Władze oświatowe mogą zwrócić się do biskupa diecezjalnego z wnioskami powizytacyjnymi dotyczącymi nauczyciela-katechety.

13. W ramach rozpoczynającej się stałej współpracy Kościoła i Państwa w zakresie kształcenia i wychowania młodego pokolenia dyrektorzy szkół, które znajdują się w trudnej sytuacji lokalowej mogą zwracać się do instytucji kościelnych o niekomercyjne udostępnianie sal katechetycznych na potrzeby szkoły. Zanim zasady korzystania przez szkoły z pomieszczeń katechetycznych zostaną uregulowane odpowiednim porozumieniem, podstawą podejmowania w tym zakresie działań jest dobra wola współpracy obu stron w celu stworzenia dzieciom najlepszych, na jakie nas obecnie stać, warunków do nauki i wychowania w szkole.

14. System oświatowy zapewnia nauczanie religii innym kościołom i związkom wyznaniowym na zasadach przewidzianych dla Kościoła Katolickiego, chyba że zainteresowane kościoły lub związki wyznaniowe wystąpią o ustalenie innych zasad.

---

¹ Zob. dok. nr 12.

² Zob. dok. nr 1.

³ Deklarację uczestnictwa w lekcjach religii katolickiej złożyło we wrześniu 1990 roku 95,8% ogółu uczniów szkół podstawowych i średnich (bez szkół policealnych) w Polsce, to jest 6,825 tys. osób.

⁴ Według wstępnych danych GUS (stan w dniu 12 listopada 1990 r.) na pełnym etacie pracowało 7581 katechetów, w tym: 2019 księży diecezjalnych, 1959 osób zakonnych, 3480 osób świeckich. W niepełnym wymiarze godzin, na umowę - zlecenie lub bezpłatnie nauczało religii 33 738 osób, w tym 22 402 księży diecezjalnych i zakonnych. Kościół Katolicki prolongował zasadę nieodpłatnej pracy księży-katechetów na rok 1991/92, kierując się nadal trudną sytuacją finansową resortu oświaty.

⁵ Zob. dok. nr 23.

OBJAŚNIENIE

z dnia 22 sierpnia 1990 r.

do instrukcji Ministra Edukacji Narodowej dotyczącej powrotu nauczania religii
do szkoły w roku szkolnym 1990/91.

[niepublikowane]

W związku z wieloma pytaniami na temat powrotu religii do szkół państwowych, do instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 r.¹ dołącza się poniższe objaśnienia.

1. Instrukcja we wstępie oraz w punkcie 1 wyraźnie określa znaczenie i miejsce religii w naszym systemie edukacji. W myśl instrukcji nauczanie religii ma być organizowane w szkołach dla tych uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie, a w przypadku szkół ponadpodstawowych dla tych uczniów, którzy sami, albo których rodzice wyrażą to życzenie. Tak więc religia w tym znaczeniu nie jest szkolnym przedmiotem obowiązkowym.

2. W punkcie 6 instrukcji sformułowanie "osoby uczące religii wchodzi w skład rad pedagogicznych" oznacza, że osoba która naucza religii bierze udział w pracach rady pedagogicznej szkoły, w której pracuje.

3. W punkcie 11 instrukcji sformułowanie "gdyby modlitwa w klasie miała stać się przyczyną konfliktu raczej należy z niej zrezygnować" należy rozumieć w ten sposób, że dyrektor znając swoje środowisko szkolne zadecyduje czy w ogóle należy poruszać ten problem.

W klasach, w których będzie się prowadzić modlitwę przed i po zajęciach szkolnych - uczniów, którzy z racji swoich przekonań nie chcą uczestniczyć w modlitwie należy zachęcić do chwili skupienia i ciszy. W klasach wielowyznaniowych można wprowadzić modlitwę indywidualną w ciszy, lub posługiwać się tekstem wspólnym przyjętym przez te wyznania. W każdym wypadku wprowadzenie modlitwy w klasie wymaga od nauczycieli szczególnego taktu i delikatności, oraz zwrócenia bacznej uwagi na sytuację uczniów innych wyznań i niewierzących. Nie można dopuszczać do tego, aby modlitwa w szkole stała się przyczyną konfliktu lub poczucia dyskryminacji niektórych osób.

4. W punkcie 4 instrukcja przewiduje wynagrodzenie dla nauczycieli religii takie same, jak dla innych nauczycieli, jednakże realizacja tej zasady w całej pełni będzie możliwa dopiero od nowego roku budżetowego, to znaczy od 1 stycznia 1991 roku. Dlatego uzgodniono z władzami kościelnymi, że w okresie od 1 września do 31 grudnia 1990 roku wynagrodzenie dla katechetów świeckich i zakonnych będzie wypłacane przez instytucje oświatowe w miarę posiadanych możliwości finansowych.

5. Wobec licznych głosów wyrażających niepokój o właściwą atmosferę wokół sprawy religii w szkole, wszystkim pracownikom i współpracownikom szkół państwowych zaleca się, aby z właściwym taktem i umiarem rozwiązywali pojawiające się problemy, oraz aby

starali się tworzyć w swoich środowiskach klimat szacunku i tolerancji dla osób o odmiennych poglądach religijnych i niewierzących.

Minister Edukacji Narodowej
Henryk Samsonowicz

¹ Zob. dok. nr 44.

Nr 46

INSTRUKCJA MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

z dnia 24 sierpnia 1990 r.

**dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91,
określająca zasady współdziałania z Kościołami i Związkami Wyznaniowymi
poza Kościołem Rzymskokatolickim.**

[niepublikowana]

Kierując się zasadą, że nauczanie religii jest integralnym elementem wychowania Państwo gwarantuje rodzicom prawo do pobierania przez ich dzieci nauki religii w szkołach państwowych i w punktach katechetycznych stosownie do ich wyznania oraz osobistych przekonań. Realizację tego prawa zapewnia Ministerstwo Edukacji Narodowej w państwowych placówkach oświatowych i w punktach katechetycznych¹ organizowanych przez Kościoły i Związki Wyznaniowe na zasadach równości.

Nauka religii winna odbywać się w duchu ekumenicznym, w poszanowaniu zasad wolności sumienia i wyznania i w atmosferze wolnej od nietolerancji i dyskryminacji. Nikogo nie wolno zmuszać do pobierania nauki religii w państwowych szkołach. W szkołach, do których chodzą uczniowie różnych wyznań oraz religii, a także niewierzący, nauczanie i wychowanie należy kształtować w duchu tolerancji.

Mając to na uwadze ustala się następujące zasady postępowania:

1. W szkołach państwowych religia jako szkolny przedmiot nieobowiązkowy będzie wprowadzona dla uczniów, których rodzice sobie tego życzą. W tym celu rodzice zapisując dziecko informują kierownictwo szkoły o woli korzystania z nauki religii. W przypadku jeżeli nauczanie religii danego wyznania będzie organizowane poza szkołą, do której uczęszczać ma dziecko, odpowiednie oświadczenie rodzice złożą bezpośrednio na ręce katechety, który ma uczyć dziecko. Jeżeli rodzice nie powiadomią o tym fakcie szkoły dziecka, powinien to uczynić katecheta, chyba że rodzice zastrzegą sobie, żeby tego nie robić. W przypadku młodzieżyszkół ponadpodstawowych informację o decyzji dotyczącej woli korzystania z nauki religii składają rodzice, prawni opiekunowie lub sami uczniowie.² Informacja ta nie musi być ponawiana i może zostać zmieniona. Nieuczestniczenie w szkolnej nauce religii nie może być powodem nacisku i dyskryminacji w jakiegokolwiek formie.

2. Dla uczniów w ogóle nie korzystających z lekcji religii w miarę możliwości szkoła powinna zorganizować lekcje, których celem byłoby poznanie uniwersalnych zasad ety-

cznych, a także norm współżycia osób i grup ludzi o różnych wyznaniach i światopoglądach oraz różnych narodowości. Dla uczniów korzystających z nauki religii poza swoją klasą czy szkołą w miarę możliwości szkoła powinna zapewnić zajęcia zastępcze, a w każdym wypadku odpowiednią opiekę i bezpieczeństwo.

3. W szkole, w której jest nie mniej niż ośmioro dzieci zgłoszonych na naukę religii w ramach określonego wyznania (lub wyznań, które prowadzą wspólną naukę religii) należy zapewnić możliwość prowadzenia dla tej grupy lekcji religii w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Przy większej liczbie dzieci danego wyznania (grupy wyznań wspólnie nauczających) liczba dzieci w grupach powinna odpowiadać normom obowiązującym w szkołach państwowych. Jeżeli zgłoszonych do nauki dzieci nie jest dużo można w jednej grupie międzyklasowej prowadzić nauczanie dzieci w różnym wieku.

4. Jeżeli dzieci określonego wyznania (grupy wyznań wspólnie nauczających) jest mniej niż ośmioro, lub jeżeli z jakiegoś powodu stworzenie w szkole grupy do nauki religii jest utrudnione, rodzice tych dzieci wspólnie z zainteresowanym Kościołem bądź związkiem wyznaniowym mogą wystąpić z inicjatywą zorganizowania grupy lub grup międzyszkolnych, mogą też zorganizować pozaszkolny punkt katechetyczny. W takich przypadkach obowiązują również te same normy ilościowe, które określono w punkcie 3.

5. Nauczyciele grup międzyszkolnych oraz punktów katechetycznych są pracownikami zatrudnionymi przez kuratorium, chyba że oprócz tego prowadzą lekcje religii w szkole - wtedy bezpośrednim pracodawcą jest dyrektor szkoły. W takich przypadkach szkoła zatrudniająca nauczyciela religii, wypłaca mu również wynagrodzenie za lekcje religii prowadzone dla grupy międzyszkolnej i w punkcie katechetycznym. Jeżeli nauczyciel prowadzi lekcje religii na terenie kilku szkół powinien być wynagradzany na podstawie jednej umowy zawartej ze szkołą, w której ma największą liczbę godzin. W umowie o pracę powinny być uwzględnione również godziny lekcji religii prowadzonych poza szkołą zawierającą umowę.

6. Do nauczania religii w szkołach państwowych oraz w punktach katechetycznych, w których uczą osoby zatrudnione przez państwowe instytucje oświatowe uprawnione są wyłącznie osoby, które mają imienne upoważnienie władzy zwierzchniej swojego Kościoła lub związku wyznaniowego (wykaz władz poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych mających prawo wystawiania swoim duchownym i katechetom świeckim upoważnień zawiera załącznik do instrukcji) [opuszczony w tej publikacji].

7. Ze względu na trudną sytuację ekonomiczną Państwa w roku szkolnym 1990/91 księża katecheci nie będą pobierali wynagrodzenia. Stan ten uważa się za tymczasowy.

Od początku nowego roku budżetowego, to znaczy od 1 stycznia 1991 katecheci świeccy otrzymują wynagrodzenie na zasadach takich jak wszyscy inni nauczyciele, z tym, że do stażu pracy zalicza się im lata przepracowane w katechezie organizowanej przez dany Kościół (związek wyznaniowy). Szczegółowe zasady postępowania w tych sprawach zostaną określone odrębnie. Nauczyciele religii zatrudnieni przez państwowe instytucje oświatowe uzyskują prawa przysługujące innym nauczycielom. Wobec nauczycieli religii nie będzie stosowany zawarty w Karcie Nauczyciela przepis, który mówi, że stosunek pracy z nauczycielem rozwiązuje się z końcem roku szkolnego, w którym nauczyciel osiągnął wiek emerytalny (K.N. art.23, p.4).

8. Osoba ucząca religii w danej szkole bierze udział w pracach rady pedagogicznej tej szkoły, nie przyjmuje jednak obowiązków wychowawcy klasy. Nauczyciel religii jest

odpowiedzialny za wychowanie religijne swoich wszystkich uczniów. Nauczyciele religii nie mogą prowadzić żadnej działalności politycznej na terenie szkoły, mogą natomiast dla celów wychowawczych tworzyć i prowadzić organizacje o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym. Z tego tytułu nie przysługuje im jednak dodatkowe wynagrodzenie. Nauczyciele religii tak samo jak inni nauczyciele mają obowiązek wypełniania dziennika szkolnego, mają także prawo do korzystania z posiadanych przez szkołę pomocy dydaktycznych. Nauczyciele uczący religii w grupach międzyklasowych, międzyszkolnych i w punktach katechetycznych mają obowiązek prowadzić własny dziennik zajęć zawierający te same zapisy, które zawiera dziennik szkolny. Nauczyciele religii mają prawo organizować spotkania z rodzicami swoich uczniów wcześniej ustalając z dyrekcją szkoły termin i miejsce planowanego spotkania.

9. Nauczanie religii odbywa się w oparciu o programy zatwierdzone przez właściwe władze Kościołów czy związków wyznaniowych. Programy te przedstawione zostaną Ministerstwu Edukacji Narodowej do wiadomości. Te same zasady stosuje się wobec podręczników i pomocy dydaktycznych do nauczania religii. Prowadzone na terenie szkoły lekcje religii umieszczone są w planie zajęć szkoły.

10. Uczniowie korzystający z nauki religii otrzymują w szkole świadectwo ukończenia odpowiedniego etapu kształcenia religijnego. Wzór świadectwa z religii zostanie określony w odrębnym trybie. Ocena z religii nie ma wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy. Uczniowie z grup międzyszkolnych i punktów katechetycznych o ile wyrażą taką chęć otrzymują takie same świadectwa jak uczniowie korzystający z nauki religii na terenie szkoły z pieczęcią tej szkoły, do której chodzą na wszystkie inne lekcje. Przygotowanie świadectw jest obowiązkiem katechety prowadzącego naukę religii.

11. Uczeń uczęszczający na lekcje religii ma prawo do dodatkowych dni wolnych od zajęć szkolnych, żeby mógł wziąć udział w rekolekcjach, o ile wyznanie, do którego należy nakłada na swoich członków tego rodzaju obowiązek. Łącznie w ciągu roku uczeń może uzyskać na ten cel trzy dni wolne. O terminie rekolekcji nauczyciel religii ma obowiązek powiadomić dyrekcję szkoły co najmniej dwa miesiące wcześniej.

12. W pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż. W szkole można wprowadzić modlitwę przed i po zajęciach. Dyrektor szkoły znając swoje środowisko zadecyduje, czy w ogóle należy poruszać ten problem. W klasach, w których będzie się prowadzić modlitwę przed i po zajęciach szkolnych - uczniów, którzy z racji swoich przekonań nie chcą uczestniczyć w modlitwie należy zachęcić do chwili skupienia i ciszy. W klasach wielowyznaniowych można wprowadzić modlitwę indywidualną w ciszy, lub posługiwać się tekstem wspólnym przyjętym przez te wyznania. W każdym wypadku wprowadzenie modlitwy w klasie wymaga od nauczycieli szczególnego taktu i delikatności oraz zwrócenia uwagi na sytuację uczniów innych wyznań i niewierzących. Nie można dopuszczać do tego, aby modlitwa w szkole stała się przyczyną konfliktu lub poczucia dyskryminacji niektórych osób. Dzieci należące do innych religii i rodziców niewierzących nie mogą być zmuszane do odmawiania modlitwy.

13. Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczeni przez właściwe władze Kościołów i związków wyznaniowych. Lista tych osób zostanie przekazana władzom oświatowym. Ze strony władz oświatowych lekcje religii mogą być wizytowane przez upoważnionych pracowników nadzoru pedagogicznego - wizytacje te dotyczyć mogą spraw metodycznych i zgodności z programem nauczania.

14. W ramach stałej współpracy Kościołów i związków wyznaniowych z Państwem w zakresie kształcenia i wychowania młodego pokolenia władze kościelne tam, gdzie jest to możliwe, udostępniają niekomercyjnie pomieszczenia punktów katechetycznych na potrzeby szkół, które znajdują się w trudnej sytuacji lokalowej. Zanim zasady korzystania przez szkoły z tych pomieszczeń zostaną określone odpowiednimi przepisami podstawą podejmowania działań tego rodzaju jest dobra wola obu stron.

¹ Przed wydaniem niniejszej instrukcji oraz instrukcji z 3 sierpnia 1990 r. (zob. dok. nr 44) nauka religii była prowadzona w Polsce w punktach katechetycznych. Kościół Katolicki miał ich ponad 22 tysiące, zaś inne związki wyznaniowe w sumie ok. 880. Działalność związków wyznaniowych w tej dziedzinie była prowadzona od 1981 r. według nowych przepisów, wręcz rewolucyjnych, gdy weźmie się pod uwagę treść i okres ich wydania. Wiodące było tu zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 23 października 1981 r. w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia w katechezie parafialnej (Dz.Urz. MOiW Nr 10, poz. 76).

Uznano w nim katechezę za wewnętrzną sprawę związków wyznaniowych, co w praktyce oznaczało całkowite zniesienie nadzoru ze strony państwa nad tą sferą działalności kościołów. Maksymalnie rozszerzono krąg katechizowanych dzieci obejmując wychowanków specjalnych zakładów wychowawczych (m.in. dzieci kalekie), państwowych domów dziecka, mieszkańców internatów. Ustalono limit czasowy katechezy: 2 godziny tygodniowo. Zobowiązano dyrektorów szkół i administratorów parafii do układania planów lekcji i zajęć katechetycznych w sposób nie kolidujący w czasie. Poza miejscami wcześniej dopuszczalnymi jak kościoły, kaplice i pomieszczenia parafialne zezwolono na organizowanie punktów katechetycznych w specjalnych zakładach wychowawczych oraz wyjątkowo, ale jednak w pomieszczeniach szkół państwowych, gdy na danym terenie nie było innej możliwości zorganizowania punktu katechetycznego. Decyzja w takiej sprawie należała do wojewody i jej wydanie było łączone z wydaniem zezwolenia na budowę punktu katechetycznego na danym terenie.

Zarządzenie zostało uchylone 27 sierpnia 1990 r., ale należy przypuszczać, że w sytuacji wytworzonej w ten sposób luki prawnej związki wyznaniowe zainteresowane nauczaniem religii w punktach katechetycznych, będą w praktyce kierować się jego duchem.

² Według wstępnych danych GUS (stan na 12 listopada 1990 r.) 32640 uczniów uczyło się religii innej niż rzymskokatolicka. Najwięcej w województwie białostockim - 20,2 tys. i bielskim - 5,7 tys. W skali kraju przeważali uczniowie szkół podstawowych - 26,5 tys.

Nr 47

ORZECZENIE TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

z dnia 30 stycznia 1991 r.

w sprawie legalności i konstytucyjności instrukcji dotyczących powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91.

[wyciąg]

Orzeczenie

w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny (...) po rozpoznaniu w dniu 29 stycznia 1991 r. na rozprawie sprawy z wniosków Rzecznika Praw Obywatelskich z udziałem umocowanych przedstawicieli Ministra Edukacji Narodowej i Prokuratora Generalnego (...) orzeka:

1/ Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91¹ oraz Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 1990 r. dot. powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, określająca zasady współdziałania z Kościołami i Związkami Wyznaniowymi poza Kościołem Rzymsko-Katolickim² nie są niezgodne z art. 2 ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32, poz. 160 ze zm.),

2/ Instrukcja MEN z dnia 3 sierpnia 1990 r. jest zgodna z art. 18 ust. 3 i art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 17 V 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej³ (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.),

3/ obie wymienione wyżej Instrukcje MEN są zgodne z art. 1, 3 i 67 ust. 2 i art. 82 ust. 2 Konstytucji RP,⁴ a także z art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 17.V.1989 r., o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁵ (Dz.U. Nr 29, poz. 155 ze zm.),

4/ Punkty 1 cytowanych Instrukcji MEN są zgodne z art. 2 pkt 5 i art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 17.V.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155 ze zm.) oraz z art. 1, 3 i 82 ust. 1 Konstytucji RP,

5/ punkt 4 Instrukcji MEN z dnia 3 sierpnia 1990 r. i pkt 5 Instrukcji MEN z dnia 24 sierpnia 1990 r. są zgodne z art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 17.V.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz z art. 1 i 3 Konstytucji RP,

6/ Punkt 4 Instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 r. i pkt 7 Instrukcji z dnia 24 sierpnia 1990 r. nie są niezgodne z art. 9 ust. 1 i 2 oraz art. 23 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 23 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 3, poz. 19 ze zm.) oraz są zgodne z art. 1 i 3 Konstytucji RP.

Uzasadnienie

(...) Podstawowy zarzut podniesiony przez RPO dotyczy niezgodności obydwu instrukcji MEN z art. 2 ustawy z 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania przewidującym, iż szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze są instytucjami świeckimi i że całokształt nauczania i wychowania w tych instytucjach ma charakter świecki. W związku z tym przepisem RPO twierdzi, że instrukcja MEN z dnia 3 sierpnia 1990 r. jest niezgodna także z art. 18 i 19 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego. RPO podnosi, że art. 19 ust. 1 przytoczonej ustawy w zestawieniu z art. 2 cytowanej ustawy z 1961 r. wskazuje jednoznacznie, iż zwrot mówiący o tym, że nauczanie religii odbywa się "w innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel przez osobę uprawnioną do dysponowania pomieszczeniem" nie może dotyczyć pomieszczeń szkolnych. Stąd RPO wyprowadza wniosek, że instrukcja zezwalając na dobrowolne nauczanie religii w szkołach nie tylko wkroczyła w materię ustawową regulując sprawy, które wymagają normy ustawowej, ale zawiera postanowienia contra legem. Następstwem takiego stanowiska RPO jest zarzut naruszania art. 1 i 3 Konstytucji RP.

Powyższy zarzut ma - jak utrzymuje RPO - charakter podstawowy. Pozostałe zarzuty podniesione zostały "już tylko uzupełniająco". Polegają one na twierdzeniu, że obydwie instrukcje są niezgodne z art. 2 pkt 4 i 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o

gwarancjach wolności sumienia i wyznania w związku z art. 67 ust. 2 oraz art. 82 ust. 1 Konstytucji. Zaskarżone instrukcje MEN naruszają bowiem - zdaniem RPO - prawo do zachowania milczenia w sprawach swojej religii lub przekonań, a także naruszają zasadę, że obywatele mogą "wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii" (art. 2 pkt 4 cyt. wyżej ustawy). RPO stoi na stanowisku, że skoro instrukcje MEN przewidują składanie oświadczeń woli co do uczestnictwa w lekcji religii, to tym samym, *per facta concludentia* następuje obejście reguły zapewniającej niepoznawalność sfery wyznaniowej dla otoczenia, którą to regułę - zdaniem RPO - można wyprowadzić z art. 2 pkt 5 cyt. ustawy. Ponadto RPO sugeruje, że zaskarżone instrukcje MEN pozostawiają poza swym zakresem religie niechrześcijańskie, co pozabawia te religie możliwości, jakie stwarzają obydwie instrukcje.(...)

Trybunał Konstytucyjny po rozpatrzeniu sprawy stwierdza, co następuje:

Rzecznik Praw Obywatelskich w pkt 1 wniosku z dnia 16 sierpnia 1990 r. oraz w pkt 2 wniosku z dnia 28 sierpnia 1990 r. zastrzega wprawdzie, że nie sprzeciwia się samej zasadzie dobrowolnego wprowadzenia religii do szkół, a jedynie kwestionuje sposób w jaki to nastąpiło - jednak z uzasadnienia obydwu wniosków oraz z wystąpienia na rozprawie wynika coś innego. W szczególności argumentacja RPO mająca na celu wykazanie naruszenia art. 67 ust. 2 oraz art. 82 ust. 1 Konstytucji wskazuje, że wnioski RPO nie tylko kwestionują tryb wprowadzenia dobrowolnego nauczania religii do szkół, lecz także samą zasadę takiego nauczania ujętą w instrukcjach. (...) RPO twierdzi wprost, że wprowadzenie nauczania religii do szkół jest wykroczeniem przeciw zasadzie demokratycznego państwa prawnego "w wydaniu liberalnym". TK uznał potrzebę zaznaczenia tego faktu dlatego, że wskazuje on, iż w istocie sprawa dotyczy problemu znacznie bardziej zasadniczego, aniżeli tylko trybu powrotu nauczania religii. Wydając orzeczenie TK musiał ten fakt mieć także na uwadze.

A. Podstawowe znaczenie przy rozpatrywaniu wniosków RPO ma rozstrzygnięcie problemu zgodności zaskarżonych instrukcji z art. 2 ustawy z 15 VII 1961 r. Tylko bowiem przy pomocy tego przepisu RPO interpretuje w swoim wniosku z 16 sierpnia 1990 r. art. 19 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego oraz głównie przy pomocy tego przepisu we wniosku z 28 sierpnia 1990 r. stara się wykazać nielegalność instrukcji MEN z 24 sierpnia 1990 r.

Na rozprawie w dniu 29 stycznia 1991 r. RPO rozszerzyła swoją argumentację w tym zakresie wskazując dodatkowo na przepis art. 10 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Trybunał Konstytucyjny tego stanowiska nie podziela.

Przepis ten mówiący o świeckości i neutralności Państwa koresponduje ze zdaniem pierwszym artykułu 2 cyt. ustawy z dnia 15.VII.1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania mówiącym o świeckości szkoły. W tym zakresie obydwie przepisy nie mogą stanowić przesłanki dla wniosku, iż na terenie szkół państwowych nie mogą odbywać się lekcje religii prowadzone przez przedstawicieli poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Skoro bowiem dobrowolne nauczanie religii, jako wewnętrzna sprawa kościołów, prowadzona jest według programów przez te kościoły ustalonych i przez katechetów delegowanych przez władze kościelne, a państwowe programy

nauczania nie są nasycone treściami religijnymi - nie można mówić o naruszaniu zasady świeckości szkoły, czy świeckości i neutralności Państwa. Co więcej - to właśnie owa świeckość i neutralność nie tylko nie może być podstawą do wprowadzenia obowiązku nauczania religii w szkołach państwowych, ale także nie może oznaczać zakazu takiego nauczania, jeśli życzą sobie tego zainteresowani obywatele. Na tym właśnie polega świeckość i neutralność państwa. Inne rozumienie tych pojęć oznaczałoby nie neutralność, a ingerencję państwa w wolność sumienia i wyznania obywateli. Takie rozumienie świeckości i neutralności wynika m.in. z przesłanek semantycznych oraz z wykładni systemowej, która we współczesnej Rzeczypospolitej Polskiej - oczywiście różni się od interpretacji świeckości dokonywanej w okresie PRL - zwłaszcza w ujęciu cyt. ustawy z 15 VII 1961 r. Wreszcie przyjęta przez TK wykładnia harmonizuje z podobnym rozumieniem pojęć świeckości, neutralności, czy rozdziału kościoła od państwa w wielu europejskich państwach demokratycznych.

W tym stanie rzeczy istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy ma przede wszystkim 2-gie zdanie art. 2 powołanej ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania. Zdanie to stanowi, że całokształt nauczania i wychowania w szkołach ma charakter świecki.

Problem ten należy rozpatrzyć osobno w odniesieniu do instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 r. odnoszącej się do nauczania religii przez Kościół Rzymsko-Katolicki i osobno w odniesieniu do instrukcji z dnia 24 sierpnia 1990 r. dotyczącej nauczania religii przez inne Kościoły i Związki Wyznaniowe.

a. Jeśli chodzi o instrukcję z 3 sierpnia 1990 r., wyjaśnienia wymaga w szczególności relacja art. 19 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. do powołanego art. 2 ustawy z 1961 r. (2-go zdania). To bowiem przesądza zagadnienie legalności lub nielegalności całej instrukcji MEN z 3 sierpnia 1990 r.

Podnieść należy tu trzy sprawy.

1. Art. 4 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego stanowi między innymi, że Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu i Konferencji Episkopatu Polski rozpatruje "sprawy interpretacji niniejszej ustawy i jej wykonywania". Komisja Wspólna interpretuje art. 19 cyt. ustawy dosłownie - to znaczy, że artykuł ten umożliwia nauczanie religii nie tylko w punktach katechetycznych, ale również w innych pomieszczeniach za zgodą dysponenta. Osobą uprawnioną do udostępniania pomieszczeń w szkołach państwowych jest Minister Edukacji Narodowej, który "wyraził swą zgodę w instrukcji dotyczącej powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91 z dnia 3 sierpnia 1990 roku" (jest to cytat z pisma Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu z dnia 29 grudnia 1990 r.). Powyższa interpretacja Komisji Wspólnej wskazuje na rzeczywisty zamiar ówczesnego ustawodawcy, który przygotowywał tekst omawianej ustawy z 1989 r. wespół z Komisją Wspólną i przyznał jej prawo rozpatrywania spraw interpretacji tej ustawy (art. 4 ust. 1).

Trybunał podziela wyżej cytowany pogląd Komisji Wspólnej.

2. Na tym tle należy - zdaniem Trybunału Konstytucyjnego - rozważyć pytanie, czy instrukcja MEN pozostaje w sprzeczności z art. 2 zdanie drugie ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. Wyjaśnia tę kwestię treść art. 3 ust. 2 cytowanej ustawy z 17 maja 1989

r. Przepis ten brzmi: "W sprawach odnoszących się do Kościoła, nie uregulowanych niniejszą ustawą, stosuje się powszechnie obowiązujące przepisy prawa, o ile nie są sprzeczne z wynikającymi z niej zasadami" (podkreśl. TK). Skoro więc art. 2 zdanie drugie ustawy z 15 lipca 1961 r. miałoby - tak jak interpretuje go RPO - nie pozwalać na dobrowolne, zgodne z wolą zainteresowanych nauczanie religii w pomieszczeniach pozostających w dyspozycji MEN - należy uznać, że przepis ten w rozpatrywanej sprawie nie ma zastosowania. Pozostaje bowiem w sprzeczności z zasadami określonymi w cyt. ustawie z 17 maja 1989 r., a zwłaszcza z jej art. 19 ust. 1 w związku z art. 18 ust.1.

3. W tej sytuacji już tylko uzupełniająco można powołać się na interpretację wynikającą z zasady, że "ustawa późniejsza deroguje ustawę wcześniejszą". Prowadzi to także do wniosku, że wynikające z ustawy z 17 maja 1989 r. prawo do nauczania religii w pomieszczeniach podległych MEN nie może doznawać ograniczeń na podstawie ustawy pochodzącej z 1961 r.

Należy przeto stwierdzić, że możliwość nauczania religii, o której mowa w instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 r. została stworzona ustawą z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, a nie dopiero wspomnianą instrukcją MEN.(...)

Reasumując należy stwierdzić, że zaskarżone instrukcje MEN nie tylko nie naruszają art. 2 pkt 4 i 5 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w związku z art. 67 ust. 2 i art. 82 ust. 1 Konstytucji, ale na różne sposoby i w wielu miejscach treść tych norm akcentują, opierając się także na innych, nie powoływanych przez RPO, postanowieniach cyt. wyżej ustawy. Przeto także w tym zakresie nietrafny jest zarzut, iż instrukcje MEN wkraczają w materię, która dopiero wymaga uregulowania ustawowego. Instrukcje stwarzają natomiast organizacyjne warunki wypowiedzenia się wszystkich zainteresowanych na temat stworzonych przez ustawę możliwości nauczania religii. Należy także podkreślić, że możliwości takie wynikają z przyrodzonych, niezbywalnych, praw i wolności człowieka, co znalazło już swój wyraz w prawie międzynarodowym. Na prawo to powołują się w preambułach obydwie cyt. ustawy z 17 maja 1989 r. (...)

Trybunał Konstytucyjny nie dopatrywał się także naruszenia zasady oddzielenia Kościoła od Państwa (art. 82 ust. 2 Konstytucji) i zasady świeckości i neutralności państwa oraz związanej z tym zasady niedotowania kościołów (art. 10 ust. 1 i 2).

Instrukcje MEN nie łamią tych zasad, gdyż na określonych warunkach udostępniają jedynie pomieszczenia szkół, co zgodne jest - jak już wykazano - z obydwo ma ustawami z 17 maja 1989 r. Trybunał nie znalazł argumentów, które pozwalałyby twierdzić, że powrót dobrowolnego nauczania religii do szkół polega na jego zintegrowaniu z programami szkolnymi. Wreszcie - wypłacanie wynagrodzenia nauczycielom religii nie można utożsamiać z dotowaniem lub subwencjonowaniem kościołów albo innych związków wyznaniowych, o których mowa w obydwu omawianych ustawach z 17 maja 1989 r. (...)

E. Na marginesie rozstrzygnięcia nie można pominąć faktu, że cytowany art. 2 ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania jest niezgodny z ratyfikowanymi przez Polskę aktami prawa międzynarodowego lub deklaracjami mię-

dzynarodowymi. Domagają się one respektowania przez Państwa Strony niezbywalnych, przyrodzonych każdemu człowiekowi praw naturalnych, w tym także prawa do swobodnego zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniem. Państwa strony przyjęły na siebie obowiązek realizacji tych praw i poszanowania wolności rodziców lub opiekunów prawnych. Jakakolwiek ustawa, która by nakazywała lub zakazywała nauczania religii w szkołach wbrew woli rodziców nie odpowiada standardom prawa międzynarodowego.(...)

Biorąc to wszystko pod uwagę, należało orzec, jak w sentencji.⁶

/-/ Leonard Łukaszuk

/-/ Czesław Bakalarski
ze zdaniem odrębnym

/-/ Kazimierz Działocha
votum separatum

/-/ Henryk Groszyk

/-/ Maria Łabor-Soroka

/-/ Mieczysław Tyczka

/-/ Tomasz Dybowski

/-/ Antoni Filcek

/-/ Wojciech Łączkowski

/-/ Remigiusz Orzechowski
votum separatum

/-/ Janina Zakrzewska

/-/ Andrzej Zoll

---

¹ Zob. dok. nr 44.

² Zob. dok. nr 46.

³ Zob. dok. nr 23.

⁴ Zob. dok. nr 2.

⁵ Zob. dok. nr 12.

⁶ Z relacji dziennikarskich wynikało, że głosy sędziów rozłożyły się równo: 6 za wnioskami Rzecznika Praw Obywatelskich, 6 przeciw jego wnioskom. W takiej sytuacji przeważało stanowisko Przewodniczącego TK na rzecz legalności instrukcji o nauczaniu religii w szkołach. Tylko trzech sędziów (C.Bakalarski, K.Działocha, R.Orzechowski) przedstawiło swe odrębne zdanie na piśmie. Każdy oddzielnie i obszernie argumentował, iż Trybunał Konstytucyjny niesłusznie oddalił zarzuty RPO i że obie instrukcje są niezgodne z Konstytucją i ustawami wskazanymi w orzeczeniu.

Nr 48

DECYZJA NR 25

Ministra Edukacji Narodowej

z dnia 31 sierpnia 1991 r.

[niepublikowana]

1. Do czasu uregulowania sprawy nauczania religii w roku 1991/92 w szkołach państwowych w oparciu o nową ustawę o systemie oświaty obowiązują zasady przyjęte w roku 1990/91.

2. Decyzja wchodzi w życie w dniu podpisania.

Minister Edukacji Narodowej

Robert Głębocki

UNIwersYTET WARSZAWSKI

Instytut Nauk Politycznych

660845c

Beata Górowska

Grzegorz Rydlewski

**REGULACJE PRAWNE STOSUNKÓW WYZNANIOWYCH
W POLSCE**

**Zbiór przepisów i dokumentów
(stan na 31 października 1992 r.)**

1000061514

Warszawa 1992